

הגדרת המדינה היהודית

"אנו, מועצת העם, נבחרו מוסדות התנועה הציונית והיישוב היהודי בארץ ישראל, המכונסים כאן במעמד חגיגי עם תום המנדט הבריטי, מכריזים בזאת על הקמת מדינה יהודית חופשית, עצמאית ודמוקרטית בארץ ישראל (...). המדינה היהודית תהיה מדינה של קיבוץ גלויות ועליה חופשית ליהודים, של חירות צדק ושלום ברוח חזון נביאי ישראל (...). ומשפט אחד יהיה בה לכל התושבים ללא הבדל גזע, דת, לשון או מין.

אנו קוראים במיוחד לערבים במדינה היהודית לשתף פעולה כאזרחים שווים זכויות וחובות, מושיטים יד שלום ואחוה לעמי ארצות ערב ומצפים לעזרת כל הארצות."

(מגילת העצמאות של מדינת ישראל, טיוטה מוקדמת, 9.5.1948)

מהי רוח המדינה היהודית, כפי שעולה מהנוסח המוקדם של מגילת העצמאות?

יהדותה של המדינה

הקדמה: מגילת העצמאות הסבירה את מהותה הדמוקרטית של המדינה החדשה, אבל לא הבהירה את אופיה היהודי. שאלה זו הפכה לסלע מחלוקת בציבור הישראלי, ומאז 1948 ישנם מאבקים בלתי פוסקים על סוגיות דת ומדינה, בהן מונופול הרבנות בנישואין וגירושין, חוקי כשרות, סוגיית הגיור, תחבורה ציבורית בשבת ופתיחת עסקים ומוסדות תרבות בשבת, ועוד. התשובות שניתן לשאלה הזו משפיעות על אופייה הדמוקרטי של ישראל.

ב-1958 התפרצה מחלוקת סביב השאלה 'מי נחשב ליהודי'. שר הפנים דאז ישראל בר-יהודה הוציא הנחיות רישום חדשות לעולים חדשים, שבהן אם עולה הצהיר שהוא יהודי, גם ילדיו נרשמו כיהודים, אפילו במקרה שאחד ההורים לא היה יהודי לפי ההלכה. פרצה סערה: המפלגה הדתית-לאומית (מפד"ל) שישבה בממשלה, דרשה לשנות את ההנחיות של בר-יהודה, ולהתנות רישום לא-יהודים בגיורם. ראש-הממשלה בן-גוריון גיבה את ההנחיות של בר-יהודה, והמפד"ל פרשו מהממשלה. בעקבות כך אמר בן גוריון:

לא נקבל על עצמנו שלטון רבנים. לפי הכרזת העצמאות ישראל היא מדינה דמוקרטית והעם שולט בה, ולא ישלטו בה שני יהודים שבחרים אותם מספר קטן של אנשים ומי יודע למי הם כפופים [...] אם הרבנים יחטטו יותר מידי ולא יחתנו יהודים – אז תהיה שערורייה, אם תהינה שערוריות אחדות – אני מפחד שנצטרך לעשות חוק, שמותר להינשא בלי רבנים [...] אם ינצלו זאת לרעה ויזעזעו את המצפון, זה יכול להיות כמו עניין דרייפוס שזעזע את מצפון העם הצרפתי. מי שדואג לזאת, צריך להגיד לרבנים, שאל ינסו להשליט שלטונם.

דוד בן-גוריון, ישיבת ממשלה, 22.6.1958

- האם החלטתו של בר-יהודה עולה בקנה אחד, לדעתכם, עם הרעיון של מדינה יהודית?
- נגד איזו פרשנות של "מדינה יהודית" יוצא בן-גוריון?
- האם אתם מסכימים עם בן-גוריון כי פרשנות זו פוגעת באופייה הדמוקרטי של המדינה?

המבט הרבני-אורתודוקסי

ערב הקמת מדינת ישראל פעל הרב הראשי יצחק הרצוג (סבו של נשיא המדינה הנוכחי יצחק הרצוג) להקמתה של הרבנות הראשית כמוסד של המדינה הפועל מתוקף חוק "בהתאמה לאופי הדמוקרטי של המדינה". במכתב שכתב בינואר 1948, הסביר הרב הרצוג את החשש שלו שיונהגו נישואין וגירושין חילוניים (אזרחיים) מחוץ למסגרת הרבנות. בתקופת המנדט הבריטי נהנתה הרבנות מסמכות בלעדית לחתן ולהכריז על גירושין בין יהודים.

"הסיכויים [שהחוקה של המדינה תכיל יסודות הלכתיים] הם מצערים ומעליבים. מציעים אפילו להנהיג נישואין וגירושין חילוניים ואף להוציא את הסמכות המשפטית מידינו, כולל המשפט האישי שניתן לנו מאת [ממשלת המנדט]. מציעים פשרה, שתינתן הבחירה וכל אחד יוכל להתחתן ולהתגרש או כדת משה וישראל ע"י הרבנות, או באופן חילוני בתוקף החוק הממשלתי, שלא כדת משה וישראל. אפילו ההצעה הפשרנית הזאת, כאשר תתגשם, חלילה, סופה לפלג את האומה לשתי אומות, באופן שהיהדות הדתית תיאלץ בניגוד לרצונה להקים חומה מבדילה בינה ובין שאר העם, שלא להשיא להם בנותיהם ושלא לקחת מהם בנות לנשים."

(מכתב הרב הראשי יצחק הרצוג למשפטן מרדכי עליאש, ינואר 1948)

שאלות לדיון

- מה ההתנגשות בין עמדתו של הרב הראשי הרצוג לעקרונות הדמוקרטיים של בן גוריון?
- האם מדינה דמוקרטית צריכה לאפשר ולממן בתי-דין שפועלים לפי חוקי התורה?